

БІОГРАФІКА
У ВІТЧИЗНЯНОМУ
НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

*Секція 5 Міжнародної наукової
конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація.
Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек»
(Київ, 3–5 жовтня 2017 р.)*

BIOGRAPHICAL STUDIES
IN THE NATIONAL SCIENTIFIC
AND INFORMATION SPACE

*Section 5 of the International scientific
conference “Library. Science. Communication.
Strategic tasks of scientific libraries development”
(Kyiv, October 3–5, 2017)*

5 жовтня 2017 року як один із заходів Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» відбулося засідання Секції 5 «Біографіка у вітчизняному науково-інформаційному просторі», яку організував Інститут біографічних досліджень НБУВ. До програми роботи Секції було включено 24 доповіді та повідомлення науковців, бібліотечних і музейних працівників, викладачів вищих навчальних закладів з різних міст України — співробітників НБУВ, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Інституту історії України НАН України, Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України (Дніпро), Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського, Житомирського державного університету імені Івана Франка та ін. У засіданні також взяли участь співробітники наукових бібліотек Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Національного авіаційного університету.

Секційне засідання відкрив генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор **Володимир Іванович Попик**. У своєму вступному слові він, зокрема, наголосив, що ук-

раїнська біографіка за роки незалежності вийшла з тяжкої ситуації ідеологічних утисків, переживши кілька дуже складних і болісних етапів відродження. Невпинне зростання читацького інтересу до біографіки свідчить про її велику роль у піднесенні інтелектуальних і духовних інтересів наших співвітчизників, у розвиткові людського капіталу українців. Беззаперечним завоюванням років незалежності є становлення біографістики як самостійної, повнокровної наукової дисципліни, хоча в теоретичному, методичному і прикладному плані вона ще не вийшла на постановку і вирішення усіх завдань, які ставить перед нею суспільний і гуманітарний розвиток. Найважливішими з них є звернення до широких проблем і узагальнень, з опертям на уявлення про весь діапазон сучасних досліджень і публікацій, до методики сучасного біографічного письма, до впровадження принципово нових концептуальних підходів у сфері формування електронних ресурсів біографічної інформації.

Лариса Іванівна Буряк, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у доповіді *«Український біографічний дискурс у просторі революційних трансформацій (1917–1920-ті роки)»* зазначила, що використання сучасних методів дослідження дозволяє репрезентувати український біографічний дискурс, що з'явився на хвилі Української революції (1917–1921 рр.), як історико-біографічний і соціокультурний феномен. Основна увага у доповіді була приділена трьом аспектам: біографічний дискурс як простір комунікації; біографія як «текст впливу»; біографічний дискурс як мозаїчне полотно. Доповідач наголосила, що конструкція біографічного дискурсу та його трансформації були зумовлені низкою чинників, ключовими серед яких постають час (зміна політичної ситуації), простір (Харків — політична столиця; Київ — культурна столиця), локуси («Книгарь», «Україна», «Червоний шлях», «Життя й Революція» тощо).

Кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Світлана Миколаївна Ляшко** перекинула місток *«Від короткого курсу історії ВКП(б) до сучасного російського культурно-історичного „стандарту“*», який не може не справляти значний вплив на розвиток російської гуманітаристики та освітньої й інформаційної політики, а отже і на сферу біографічних досліджень, напрями і способи подання у літературі та електронних інформаційних ресурсах пропагандистської історико-біографічної інформації, зокрема тієї, що безпосередньо торкається українських сюжетів та проблем. Дослідниця встановила зв'язок між двома фак-

тами, розділеними майже 70 роками: у 1938 р. ухвалено «Історію ВКП(б). Краткий курс», а у 2017 р. завершується підготовка російського «Історико-культурного стандарту» — основного компонента «Концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории», розробленої для середніх шкіл РФ. Ці дві події демонструють дивовижні феномени: підходи до філософії історії тожні в обох текстах, а зміст сучасного стандарту заснований на принципах організації історичної науки 1930-х рр. С. М. Ляшко зауважила, що прийняття такого документу є спробою в Росії уніфікувати та поширити у суспільстві директивно унормовані оцінки історичного процесу, що матиме великий вплив на формування свідомості ряду наступних поколінь росіян.

Розкриваючи тему свого виступу *«Історичні діячі початку ХХ ст. у вітчизняній біографіці для дітей»*, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Наталія Петрівна Марченко** продемонструвала презентацію *«КУЛЬТ чи КУЛЬТУРА: постать у біографіці для дітей»*. На яскравих прикладах дослідниця показала, як саме формувався в дитячій книзі культ особи (в даному разі «Леніна») та чим такий шлях відрізняється від європейських моделей творення пізнаваних постатей культури в новітній біографіці для дітей. Також Н. П. Марченко вказала на кардинальні відмінності у формуванні в дитячій уяві образу діяча в межах тоталітарних і демократичних систем, а також наголосила, що створення багатоваріантної розмаїтої галереї видатних постатей українських державотворців і культурних діячів є нині першочерговим завданням держави.

Валентина Теодорівна Петрикова, кандидат історичних наук, доктор філософії, докторант НБУВ, свій виступ *«Біографічна традиція в науковій спадщині М. І. Ясинського: сторінки історії української біографістики»* присвятила видатному бібліологу, який розпочав свою наукову діяльність в період Української революції. Доповідач зосередила увагу на невідомих сторінках біографії вченого початку його наукової діяльності в Кам'янці-Подільському; охарактеризувала публікації його робіт з проблематики створення біографічних та біобібліографічних праць за 1923–1967 рр., зробивши акцент на тих, що були опубліковані вченим в період його завідування відділом «Україніка» Всенародної бібліотеки України при УАН у 1923–1933 рр.; проаналізувала внесок М. І. Ясинського в розробку терміносистеми біографістики; розкрила значення його наукової монографії «Михайло Комаров» для сучасної практики біографічних та бібліографічних досліджень.

У своїй доповіді *«Місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек»* кандидат історичних наук, завідувач відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ **Олег Миколайович Яценко** зазначив, що бібліотеками України акумульовано значний досвід підготовки і видання біобібліографічної продукції, але разом з тим інформаційно-бібліотечне забезпечення біобібліографічної діяльності, з різних причин, є незадовільним. Доповідач запропонував методичні прийоми формування та актуалізації національного біобібліографічного ресурсу засобами електронних інтегрованих баз даних, технологію його формування бібліотеками України та наголосив, що прообразом загального (універсального) біобібліографічного словника може бути електронний Український національний біографічний архів, над створенням якого працюють в Інституті біографічних досліджень НБУВ.

Валерій В'ячеславович Томазов, кандидат історичних наук, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України, науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у своїй доповіді *«Бердянські купці Коралі: доля грецького роду»* висвітлив історію старовинного та впливового аристократичного роду, що походив з острова Хіос в Егейському морі та представники якого оселилися у першій половині XIX ст. у Бердянську. На новій батьківщині вони, як і більшість їхніх земляків, займалися торгівлею та фінансовими операціями, здобувши значні матеріальні статки. Із цього роду походили також відомі громадські діячі, революціонери, актори, зокрема видатна балерина Віра Караллі.

Науковий співробітник відділу фондів Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського **Світлана Вікторівна Рой** виступила з повідомленням *«Науково-педагогічна та громадська діяльність професорсько-викладацького складу Ніжинського інституту народної освіти (1922–1933 рр.): характеристика джерел та сучасна історіографія»*, у якому розглянула основні джерела з вивчення біографій представників викладацького корпусу ніжинської вищої школи, зокрема проаналізувала наявну архівно-документальну та науково-студійну базу, присвячену основним аспектам їхньої діяльності.

Науковий співробітник відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ **Микола Андрійович Воробей** презентував *«Сучасні біобібліографічні видання Австрії»* з фонду залу «Австрійська бібліотека» при НБУВ. Ці видання надходять до бібліо-

теки починаючи з 1990-х рр. і на сьогодні складають кілька фундаментальних зводів, у т. ч. 14 томів «*Österreichisches Biographisches Lexikon 1850–1950*», підготовленого Австрійською академією наук.

Обмеженість часу не дозволила виступити усім доповідачам, але їхні доповіді теж заслуговують на увагу, отже подаємо їх короткий виклад.

У доповіді **Березівської Лариси Дмитрівни**, члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, директора Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, «*Постаті діячів освіти Української революції на шпальтах журналу «Вільна українська школа» (1917–1920 рр.)*» на основі аналізу колекції журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) доведено, що він є цінним джерелом досліджень різних проблем історії української та зарубіжної освіти, зокрема педагогічної біографіки доби Української революції (1917–1921). Аргументовано, що часопис презентує біографічну інформацію про відомих, малознаних чи невідомих педагогів, освітніх діячів доби Української революції, напрями, зміст і особливості їхньої діяльності. Він відіграв важливу роль у консолідації культурно-просвітницької, педагогічної громадськості довкола ідеї створення національної освіти на основі найкращого вітчизняного та європейського досвіду.

Любовець Надія Іванівна, кандидат історичних наук, завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, розкрила «*Мемуарну складову періодичних видань УАН–ВУАН*». Доповідач зауважила, що еволюція української мемуаристики першої третини ХХ ст. була тісно пов'язана з розвитком академічної науки в Україні в цілому та відбувалася в умовах «золотої доби» української історичної науки, яка досягла світового рівня, перетворилася на складову національної свідомості та націотворчого процесу. В цей час УАН–ВУАН та її відділи організаційно оформлювалися, розгорнули діяльність постійні комісії та формувалися різноманітні науково-видавничі проекти. До одних з таких проектів належить видання збірника «За сто літ», який продовжив традицію друкування матеріалів з громадського, культурного і літературного життя України ХІХ – початку ХХ ст. Мемуарна складова збірника містила власне спогади, автобіографії та щоденники. На провідний орган Історичної секції Української Академії наук був перетворений часопис «Україна», у якому запроваджено практику підготовки спеціальних випусків, присвячених вшануванню пам'яті видатних діячів національно-культурного відродження ХІХ – по-

чатку ХХ ст. Насамкінець Н. І. Любовець зазначила, що загалом видання УАН–ВУАН містили значну частину мемуарів, які можна розглядати як історичні джерела.

У доповіді *«Біографічний потенціал інформаційних ресурсів університетських бібліотек України»* Міщука Сергія Миколайовича, доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, та Міщук Галини Анатоліївни, кандидата історичних наук, доцента кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка, зазначено, що специфіка діяльності університетських бібліотек України в галузі біографіки та біобібліографії полягає в тому, що свої зусилля вони зосередили на створенні віртуальних ресурсів, присвячених спадщині засновників вищих навчальних закладів, їх відомих вихованців, розкритті наукових здобутків професорсько-викладацького складу, а також досягнень провідних учених-сучасників. Зроблено висновок, що університетські бібліотеки України ще не вийшли на високий рівень реалізації власних науково-дослідницьких можливостей у сфері біографіки та біобібліографії, але зауважено, що нині, коли відбувається перехід до наступного етапу формування електронних біографічних ресурсів, позначеного розбудовою динамічно наповнюваних баз історико-біографічної інформації, значну роботу в цьому плані здійснюють поряд з провідними бібліотеками України й університетські бібліотеки.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ Патик Вікторія Василівна зупинилась на питанні *«Епістолярні джерела як форма соціальної комунікації»*. Зокрема, вона зазначила, що важливе місце в дослідженнях науковців посідає вивчення епістолярних джерел. Значне зацікавлення епістолярними джерелами пояснюється великою інформативною насиченістю листів і, разом з тим, далеко не повним та надто вибіркоvim залученням їх до наукового обігу. Доповідач зауважила, що розрізняють кілька видів листування (офіційне, приватне, публіцистичне), розкрила напрями роботи дослідників з епістолярними джерелами і зробила висновок, що лист — це багатогранне джерело, в якому поєднується інформація особистого характеру з важливими історичними фактами, розкривається особистість автора листа, його людські якості; що з плином часу незмінними залишаються важлива соціокомунікативна функція та історична цінність епістолярних джерел для сучасних дослідників.

«Сучасна журнальна наукова періодика України як джерело біографічної інформації» була предметом дослідження молодшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Котлярової Тетяни Володимирівни**. Зокрема, вона зазначила, що більшість журналів НАН України, особливо гуманітарного профілю, мають у своїй структурі одну-дві спеціальні рубрики, які подають біографічні матеріали щодо вітчизняних і зарубіжних учених — від корифеїв минулого до сучасних трудівників науки. Цим матеріалам притаманна певна жанрова різноманітність (статті, замітки, спогади, некрологи), натомість присвячені вони переважно ювілеям і вшануванню пам'яті. В цілому ця інформація становить значний інтерес для біографіста.

Вернік Юлія Вікторівна, науковий співробітник відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, розглянула питання *«Соціальні мережі в діяльності науковця-біографіста»* та дійшла висновку, що сучасні комунікаційні засоби є суттєвим безпосереднім чинником діяльності науковця-біографіста. Завдяки ним видозмінюється сам процес вироблення (отримання) наукового знання. Поєднання традиційних форм взаємообміну науковою інформацією та новітніх (соціальних мереж, спільнот, форумів, онлайн-конференцій, професійних мереж, блогів) створює єдиний інформаційний науково-культурний та комунікаційний простір, перетворюючи саму біографічну інформаційну справу як на організаційному, так і на науковому й технічному рівнях. Мережева структура генерації та використання біографічної інформації дає можливість простежити основні етапи дослідницької роботи, зокрема постановку задачі, аналітику, збір інформації, опрацювання матеріалу й створення наукового продукту, його апробацію, поширення у науковому середовищі та популяризацію у публічному просторі.

У доповіді **Супронюк Оксани Костянтинівни**, кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ, *«Бібліолог Володимир Дорошенко — творець української науки в діаспорі»* представлено поки що мало вивчений творчий і науковий спадок В. Дорошенка (1879–1963) — він почав уводитися в науковий обіг зі здобуттям Україною незалежності. В. Дорошенко був однією з яскравих постатей української інтелектуальної еміграції — людина енциклопедично різностороння, джерелознавець, дослідник історії культури й літератури, бібліолог, громадський і політичний діяч. З його іменем пов'язані фундаментальні українські бібліографічні проекти, в тому

числі здійснені українською еміграцією після Другої світової війни. Як бібліограф він заклав основи наукового бібліографування творів видатних українських письменників, своєю працею створив фундаментальну джерелознавчу базу для наукового опису і систематизації досліджень у цій галузі. Джерелознавчі, історико-культурні та книгознавчі праці В. Дорошенка є вагомим внеском у створення джерельної бази української науки. Вони мають бути належно вивчені й поціновані.

Кучеренко Світлана Володимирівна, заступник голови правління Благодійного фонду ім. Івана та Юрія Лип (Одеса), у доповіді *«Біобібліографічне дослідження творчої спадщини Юрія Липи»* зупинилася на історії створення біобібліографічного збірника, присвяченого 100-річчю перших публікацій Ю. Липи. Мета порахувати загальну кількість творів письменника привела до різнопланового дослідження його творчості. Задуманий поділ на прижиттєві й помертні видання доповнився трьома покажчиками — алфавітним, хронологічним і тематичним з вибірковою веббіографією, кількома першодруками та невинуватковими передруками творів Ю. Липи. До збірника, крім дослідження про сімейне видавництво Лип, також були вміщені розвідки про недописану книгу «Життєпис України», епістолярій і переклади Ю. Липи, знахідки і втрати в царині Липіани. У підсумку роботи з'явився есей про єдність творчості митця-медика-мислителя.

«Сторінки біографії члена-кореспондента НАН України М. Й. Ядренка (до 85-річчя від дня народження)» були висвітлені науковим співробітником Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського **Діденко Тетяною Олександрівною**. Вона зупинилася на окремих фактах особистого життя, наукової, викладацької, просвітницької, громадської діяльності видатного вченого, члена-кореспондента Національної Академії наук України, професора, Лауреата Державної премії України в галузі науки та техніки, автора більш ніж 250 наукових праць, 24 підручників і навчальних посібників Михайла Йосиповича Ядренка.

Мироненко Дмитро Олександрович, завідувач відділу бібліографічної та довідково-інформаційної роботи Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки (ДНАББ) імені В. Г. Заболотного, у повідомленні *«Персональні біобібліографічні покажчики про зодчих як інструмент дослідження життя та діяльності фахівців галузі»* поінформував про те, що ДНАББ ім. В. Г. Заболотного виконує значну роботу щодо відкриття власних фондів і надання широкій громадськості інформації про українських архітекторів. Для цього в бібліотеці здійснюється низка заходів, серед

яких — видання біобібліографічних покажчиків. Д. О. Мироненко розглянув історію створення серії біобібліографічних покажчиків «Видатні зодчі України», яка готується фахівцями ДНАББ ім. В. Г. Заболотного; визначив роль серії в біографічних дослідженнях визначних українських зодчих; виклав основні принципи підготовки біобібліографічних покажчиків (зокрема, видання серії мають усталену структуру, доповнюються зручним допоміжним апаратом, супроводжуються ілюстративним матеріалом з фонду бібліотеки).

У повідомленні **Філіппової Наталі Павлівни**, молодшого наукового співробітника відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, *«Місце персональних бібліографічних покажчиків діячів медичної галузі в репертуарі української біобібліографії»* запропоновано результати статистичного аналізу, проведеного з метою визначення місця в репертуарі української бібліографії персональних бібліографічних покажчиків діячів вітчизняної медицини, представлених у базі даних «Джерела української біографістики» УНБА. Під час дослідження було виокремлено кілька важливих зовнішніх ознак медичних персональних бібліографічних покажчиків та проведено їх порівняльний аналіз, що дозволило простежити основні тенденції і визначити перспективи розвитку біобібліографічної діяльності у медичній галузі.

У доповіді кандидата історичних наук, молодшого наукового співробітника відділу пресознавства НБУВ **Гайдая Валентина Вікторовича** *«Висвітлення діяльності західноукраїнських громадських організацій та їх діячів у польській періодиці 1920–1930-х років»* здійснено огляд польської періодици міжвоєнного часу, що засвідчив наявність на її шпальтах інформації щодо висвітлення окремих віх політичного, громадського та культурного життя українців, які у 1920–1930-х рр. проживали на територіях під владою Польщі (Галичина і Волинь). Розглянуто політичну, суспільну, культурну діяльність українських громадських організацій, а також їх окремих діячів. Зроблено висновок, що польська періодика є цінним джерелом в дослідженні історії Західної України зазначеного періоду.

Осіння Наталія Володимирівна, молодший науковий співробітник Інституту геотехнічної механіки імені М. С. Полякова НАН України (Дніпро), у доповіді *«Постаті вчених-геологів та гірників України XIX – початку XX ст.: історіографія питання»* подала історіографічний огляд щодо науково-бібліографічної та педагогічно-просвітницької діяльності вчених-геологів та гірників України XIX – початку XX ст., проаналізувала джерела й окреслила основні

періоди досліджень. Доповідач довела актуальність дослідження історіографії науково-бібліографічної спадщини, життєвого шляху та діяльності вчених-геологів та гірників України ХІХ – початку ХХ ст., яка обумовлена необхідністю створення найбільш повного бібліографічно-інформаційного ресурсу з питань геології та гірництва, його збереження та популяризації в мережах бібліотек.

Дякуємо всім учасникам конференції та запрошуємо до подальшої співпраці!

*Тетяна Володимирівна КОТЛЯРОВА,
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ*

*Tetiana KOTLIAROVA,
Junior Research Fellow
of the Institute of Biographical Researches of VNLU*